

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

нашої школи беруть участь у шкільних, районних, і, навіть, міжнародних змаганнях, що надає нові можливості у спілкуванні та розширює кругозір дітей.

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновків:

– формування соціальних компетентностей – це процес залучення учнів до системи соціальних цінностей, соціально значущих справ засобами навчання і виховання;

– формування соціальної компетентності вимагає створення соціалізувального простору, у якому учні будуть використовувати набуті компетенції;

– основу формування соціальних компетентностей становить навчання та виховання, спрямовані на підготовку школярів до життя в соціумі;

– організація позаурочних заходів складає основу для успішної соціалізації учнів, об'єднує вчителів, учнів та батьків і забезпечує учневі: реалізацію його прав, самостійність, самоорганізованість, збереження здоров'я, творчий розвиток.

Література:

1. .Пометун О. І.Формування громадянської компетентності: погляд з сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун / Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–20.
2. Ромек В. Впевненість у собі: етичний аспект / В. Ромек // Журнал практичного психолога. – 1999. – №9 – С. 24.
3. Смагіна Т. М. Соціальна компетентність учнів: зміст і структура / Т. М. Смагіна // Педагогічна майстерня. – 2011 – № 2. – С. 22.
4. Кравченко Т. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку / Т. Кравченко / Класний керівник. – 2012. – № 15–16. – С. 25–34.

Клюєва Т. М.*

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті описано використання одного з методів психотерапії, а саме казкотерапії на уроках у початковій школі. Обґрунтовано терапевтичний ефект при використанні методу казкотерапії.

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в надстрімкому розвитку суспільства, у нашій країні дуже гостро стоять соціальні проблеми сім'ї: зниження її матеріального рівня, погіршення фізичного і психічного здоров'я дітей та батьків тощо. У свідомість сучасного дорослого та дитини входить віртуальний світ – світ нових комп'ютерних ігор. Традиційні форми гри та іграшок витісняються чи відходять на другий план. Поряд із традиційними іграми відійшли на другий план і такі надзвичайно важливі складові дитинства, як казки. Але, як відомо, казка сповнена інформації про історію народу, духовні та моральні цінності, особливості поведінки в різних життєвих ситуаціях.

* © **Клюєва Т. М.**

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Наш наставник, великий педагог та знавець людської душі В. О. Сухомлинський відмічав: «Казка для маленьких дітей – не просто розповідь про фантастичні події, це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [6, с. 178–179]. На його думку казка – активне естетичне мистецтво, яке охоплює всі сфери духовного життя дитини: розум, уяву, волю. Вона оволодіває почуттями дітей, тому що через казку діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі [6].

Тому одним із ефективних шляхів у роботі з дітьми початкових класів є використання педагогами методів та прийомів комплексної казкотерапії. Для будь-якої терапії, і для терапії за допомогою казки зокрема, дуже важливо створити такі умови для психологічної та педагогічної роботи, які б допомагали дитині подолати те, що стримує її розвиток. У початкових класах педагогу необхідно враховувати, перш за все, такі вікові особливості молодших школярів, як обмеженість їх особистого досвіду моральної поведінки, труднощі у виділенні головних компонентів у поведінці оточуючих, безпосередній характер емоційної реакції на різні вчинки.

Метою статті є розкриття поняття казкотерапії, її особливостей, значення та форм використання в навчально-виховному процесі початкової школи.

Найбільший вплив на розвиток казкотерапії мали її засновники: Бруно Беттельгейм, американський психолог і психіатр австрійського походження, і Доріс Бретт, австралійський клінічний психолог, сучасна поетеса, автор книг «Оповідання для твоєї дитини», «Казки, які лікують».

Про казкотерапію у психології вперше заговорив відомий психолог і педагог Шалва Олександрович Амонашвілі. Ще в 1982 році ним була розроблена методика виховання характеру казкою.

Джерелами концепції казкової терапії стали роботи Л. Виготського, Д. Ельконіна, дослідження та досвід Е. Берна, позитивна терапія притчами та історіями Н. Пезешкяна, дослідження дитячої субкультури М. Осоріної, ідеї Е. Романової, психотерапевтичні казки та ідеї А. Гнездилова, досвід О. Захарова.

Цьому питанню також приділяли увагу Т. Зінкевич-Євстигнеєва, І. Вачков, Т. Грабовська, М. Еріксон, Д. Кудзілов, Е. Петрова.

Одним із перших в українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів та образів запровадив В. Сухомлинський, який приділяв значну увагу використанню казки при роботі з дітьми.

Для молодшого школяра казкові персонажі й стосунки – мірило власної поведінки і поведінки товаришів. Казка стає першим пізнанням життя, його моральних основ, соціальних

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

взаємовідносин. Тому казкотерапію варто використовувати вчителю в навчально-виховному процесі як засіб цілеспрямованого психологічного впливу на особистість з метою гармонізації емоційного стану дитини, для поліпшення її психічного стану, для продуктивного навчання.

В інформаційних джерелах визначення «казкотерапія» зустрічається в різних контекстах, тому що казкотерапію використовують і у вихованні, і в освіті, і в розвитку, і в тренінговому впливі, і як інструмент психотерапії.

У вузькому розумінні казкотерапія – це процес установлення зв'язків між казковими подіями і поведінкою дитини в реальному житті, процес переносу казкових символів у реальність [3, с. 11–12].

Поняття «казкотерапія» – це терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, у якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, може матеріалізуватись мрія, а головне, у ній з'являється відчуття захищеності та аромат таємниці [2].

Слід зауважити, що казкотерапія – це не один окремий сеанс, а копійка робота з певною метою. Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії із собою і світом.

Казкотерапія дає дитині молодшого шкільного віку свободу думок, бажань, дій, почуттів. Її головним завданням є гармонізація внутрішнього світу особистості, а саме: зниження рівня тривожності й агресивності в дітей, розвиток уміння переборювати труднощі й страхи, виявлення й підтримка творчих здібностей, формування навичок вираження емоцій, розвиток здібностей природної комунікації.

Правильно побудовані, цілеспрямовані казки допоможуть дитині стати сміливішою, упевненою, подолати свої страхи, капризи, позбутися сором'язливості, а подекуди й агресивності. Саме за допомогою корекційного впливу казки в емоційному стані та поведінці дитини спостерігаються зміни на краще, відбувається поліпшення настрою, розвиток емоційної сфери та зв'язного мовлення. Саме під час сеансів казкотерапії діти засвоюють моделі поведінки, учаться реагувати на життєві ситуації, підвищують рівень знань про себе і про інших, тому що казки зрозуміліші їм порівняно з поясненнями педагогів і батьків [5].

Науковці виокремлюють такі функції казкотерапії: *діагностичну*, що дозволяє педагогу визначити стан молодших школярів та поставити основну мету для подальшої роботи; *прогностичну*, що дозволяє виокремити бачення дитиною навколишнього світу, її особистого ставлення до сюжету казки та прогнозувати власне бачення подальшого розвитку подій; *виховну*, що дозволяє вчителю початкових класів за допомогою простих сюжетів, цікавих образів навчити дитину життєвих

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

істин, виховати в ній доброзичливу, толерантну особистість, ті риси характеру, які знадобляться в повсякденному житті; *коригувальну*, що є кінцевим результатом, який ми хочемо отримати наприкінці проведення казкотерапії.

У казкотерапевтичному процесі нині використовується 5 видів казок (класифікація Т. Зінкевич-Євстегнєєвой): художні (народні й авторські), дидактичні, медитативні, психотерапевтичні, психокорекційні. Казки конструюються відповідно до актуальної ситуації й подаються по-різному: аналіз, імідж-терапія, малювання, куклотерапія, інсценування тощо [4].

У початковій школі найбільш широко використовуються художні та дидактичні казки.

Робота над художньою казкою починається в добукварний період на уроках навчання грамоти. Потім продовжується у 2–4 класах на уроках з навчального предмета «Літературне читання».

У художніх казках є й дидактичний і психокорекційний зміст. Дуже багато повчальних уроків можна знайти в авторських казках. Так, наприклад, у казці Г. Андерсена «Бридке каченя» йде мова про некрасиву дитину, над якою насміхалися навколишні. Хто ж може любити такого некрасивого? Мати. Вона його підтримувала й говорила, що він усього зможе досягти, тому що в нього добре серце. У перехідному віці змінюється зовнішність, і бридке каченя перетворюється на прекрасного лебедя. Діти доходять висновку, що не зовнішність головне в людині, а душа. Робота над казкою «Принцеса на горошині» допомагає подолати таку рису характеру як примхливість.

Казки французького письменника Шарля Перро вчать дітей добру, застерігають проти зла, доводять, як важливо бути розсудливим, чесним, хоробрим, терплячим, працелюбим. Так, наприклад, пустотливим дітям варто попрацювати над казкою «Кіт у чоботях». При вивченні цієї казки, доцільним було б подивитися фрагмент із дитячої лялькової вистави «Кіт у чоботях». Після чого поставити дітям запитання: про що ви думали, дивлячись фрагмент? Спробуйте намалювати кадри діафільму за цією казкою. Які події та у якій послідовності слід зобразити на малюнках?

Казка П. Єршова «Коник-горбоконик» слугує вихованню в дітей таких рис характеру як працьовитість, хоробрість, щирість у стосунках, порядність. При роботі над казкою варто запропонувати дітям розглянути ілюстрації на сторінках підручника. Визначити, які епізоди на них зображено? Які б слова з казки зробили підписами до них? Запропонувати охарактеризувати дійових осіб казки. Можна запропонувати зачитати рядки з тексту, які характеризують дійових осіб, тощо. Крім того, на нашу думку, цілком органічним на уроці було б прослуховування музичного твору «Цар Горох» з балету

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

«Горбоконик». Він нашоventhе дітей на створення в уяві образів твору.

Головне в казці може бути осмислено молодшими школярами в тому випадку, якщо вчитель при керівництві читанням казок спиратиметься на їх літературознавчу специфіку і буде послідовно формувати необхідні вміння, важливі як у плані літературного розвитку, так і в плані морального розвитку особистості.

Працюючи над казкою, більшість учителів усе ж звикли традиційно ставитися до казкового матеріалу: ознайомлюють дітей зі змістом казки, у кращому випадку обговорюють те, що лежить на поверхні тексту, драматизують, інсценізують. Це і є так званий «традиційний» напрям роботи з казкою. Працювати над казкою можна і «нетрадиційно» – це значить учити дітей оригінально, незвично, по-своєму не тільки сприймати зміст, але і творчо перетворювати хід розповіді, вигадувати різні кінцівки, вводити непередбачувані ситуації, змішувати декілька сюжетів в один, створювати власні казки і таке інше [6].

Процес створення казок – один із найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Водночас це важливий засіб розумового розвитку. Цьому питанню велику увагу приділяв В. Сухомлинський. Він прагнув, щоб діти фантазували, творили, складали нові казки. Педагог писав: «Я не уявляю навчання у школі не тільки без слухання, але і без створення казки» [6, Т. 2, С. 64]. Василь Олександрович був глибоко переконаний: діти знаходять глибоке задоволення в тому, що їхня думка живе у світі казкових образів.

При складанні казки можна скористатися спеціальною картою казки: наказ або заборона; порушення наказу або заборони; шкода; від'їзд героя; завдання; зустріч із дарувальником; чарівні дарунки; поява героя; поява лиходія; боротьба героя і лиходія; перемога героя; повернення героя; прибуття додому; несправжній герой; тяжкі випробування; лихо минає; упізнання героя; несправжнього героя викривають; покарання лиходія [6].

Для розвитку пізнавального інтересу та мотивації учіння молодших школярів педагоги все частіше використовують дидактичні казки, прагнучи до того, щоб навчальний матеріал був більш доступним для сприймання школярами.

Дидактична казка – це навчальний матеріал, який поданий учням у формі казки і служить засобом стимулювання допитливості та інтересу до пізнання, до засвоєння нових знань, розвитку уяви, уваги, пам'яті та мислення [7].

Відомий український мовознавець О. Д. Пономарів говорив, що за допомогою дидактичної казки можна загальні поняття подати через конкретний словесний образ. Однак під час складання казок треба пам'ятати: подаючи дітям поняття

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

у казковій формі, не можна порушувати його науковий зміст. Текст має достовірно відображати зміст конкретного поняття.

У формі дидактичних казок «подаються» навчальні завдання. При цьому абстрактні символи (цифри, букви, звуки, поняття тощо) створюють казковий образ світу, у якому вони живуть. Наприклад, в українській мові, застосування дидактичних (лінгвістичних) казок дає змогу вчителю краще розкрити зміст багатьох складних для сприйняття дитиною питань. Дуже часто великий інформаційний зміст правила лякає учнів і вони уникають роботи над ним. Інші вважають, що знати правила необов'язково. Зі змісту казки діти усвідомлюють практичну потребу засвоєння матеріалу. Школярі разом із героями подорожують по різних казкових країнах, проходять через різні випробовування, допомагаючи їм у скрутних ситуаціях.

Застосовувати лінгвістичну казку на уроках мови можна по-різному: педагог уводить нове, невідоме поняття через художній образ, або ж на основі вивченого матеріалу казку складають самі діти. Казка, яку складають самі учні, стає засобом підвищення теоретичного рівня знань, формуванню практичних умінь і навичок, розвиває інтерес та творчі здібності учнів.

Так, наприклад, тема «Ненаголошені голосні [е], [и] в корені слова» є складною для засвоєння дітьми 2 класу. Активний словник у дитячому віці дуже бідний, підібрати споріднені слова, що належать до різних частин мови важко. Тому використання лінгвістичної казки «Про ненаголошені [е] та [и]» допоможе зробити правило, подане в підручнику, зрозумілішим, а сприйняття матеріалу дитиною – цікавішим.

Наприклад, пояснити написання префіксів роз-, без- можна за допомогою такої казки: «Колись в Країні Префіксинії жили собі префікси. Усі вони мали творчі здібності. Одного разу префікси роз- і без- оголосили між собою змагання: хто більше утворить з них слів. Уболівальниками були всі префікси Країни. Префікс без- утворив такі слова: безвусий, безсоння, безголовий, безкрилий, а префікс роз- – такі: розбити, розвіяти, роздати, розлити, розписка, розплата. Змагання тільки набирало сили, але з якоїсь країни прилетіли на килимі-літаку якісь незнайомі префікси, які називали себе рос- і бес-. Побачили їх роз- і без- і сказали: «Не робіть у нас безлад. В нашій країні таких префіксів нема і не може бути! Відлітайте до себе додому!»».

Суттєвим є те, що в роботі з лінгвістичними казками активуються різноманітні аналізатори, смислові асоціації, мовлення. Пояснення лінгвістичного матеріалу через казку дає можливість розбудити і зацікавити навіть байдужого учня.

Учитель, який працює творчо, прагне зацікавити дітей роботою, формувати в них міцні усвідомлені знання, може використовувати дидактичну казку на уроках з будь-якого

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

предмета: «Основи здоров'я», «Математика», «Природознавство», «Образотворче мистецтво» тощо.

Використовуючи дидактичні казки на уроках у початковій школі, учителеві слід урахувати наступні методичні умови ефективного їх упровадження: комплексний підхід у цій роботі; обов'язкове включення в навчальний процес елементів творчої діяльності учнів; пріоритетне застосування групових форм організації навчання дітей [7].

Психотерапевтичні, психокорекційні та медитативні казки здебільшого у своїй практиці використовують психологи, проте їх елементи може використовувати під час навчально-виховного процесу і вчитель початкових класів.

Психотерапевтичні казки – казки, що розкривають глибинний зміст подій. Вони завжди глибокі і проникливі. Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що вона складена спеціально з урахуванням особливостей конкретної дитини. Її персонажі переживають ті ж емоції, борються з тими ж страхами, комплексами, що й малюк. Дитина порівнює себе з персонажем, аналізує його поведінку (таким чином вдаючись і до самоаналізу) і на його прикладі вчиться долати труднощі різного характеру в реальному житті.

Щоб створити терапевтичну казку, треба обрати героя, близького дитині за статтю, віком, характером; описати життя героя в казковій формі так, щоб дитина знайшла схожість зі своїм життям; увести героя в проблемну ситуацію, відповідну до реальної, яку переживає дитина; супроводжувати коментарями пошук героєм шляхів розв'язання проблеми. Можна ввести помічника – мудрого наставника. Зробити висновок, долучаючи до цього дитину.

Психокорекційні казки створюються для м'якого впливу на поведінку дитини. Психокорекційну казку можна просто читати дитині, не обговорюючи її, надати можливість побути наодинці із собою – і подумати.

Узагальнюючи вищесказане, ми можемо зазначити, що виховний потенціал казкотерапії має велике значення у прискоренні соціалізації дітей, розумінні людських почуттів та стосунків. Казкотерапія є одночасно методом безболісної психотерапії для корекції агресії та конфліктної поведінки, знімає психоемоційну напругу, сприяє накопиченню досвіду життєвих ситуацій та способів їх розв'язання.

Казкотерапія дозволяє опанувати позитивні моделі поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності. Спілкування дітей із казкою допомагає їм впоратися зі своїми негативними станами, невпевненістю у своїх силах, лінню, небажанням пізнавати нове.

Казка є хорошим засобом розвитку творчого мислення, розвитку і збагачення мови, вона дозволяє збуджувати фантазію, яву, стимулювати продуктивне мислення.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Отже, казкотерапія здатна допомогти кожному педагогові, котрий захоче дійсно принести користь підростаючому поколінню.

Література:

1. Бібік Н. М. Система формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні. 1992–2002. Частина 1 / Академія педагогічної і психологічної наук України. – Харків : «ОБС», 2002. – С. 410–423.
2. Бурчик О. В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей / Е. В. Бурчик // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2005. – № 25. – С.203–205.
3. Живицька Л. В. Підготовка майбутніх вчителів до роботи над казкою в початкових класах / Л. В. Живицька, О. О. Горська // Професійна підготовка вчителів початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір: збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дрогобич : Просвіт, 2007. – С. 11–18.
4. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Проективная диагностика в сказкотерапии: учебное пособие / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Е. А. Тихонова. – СПб. : Речь, 2003. – 203 с.
5. Казкотерапія в роботі з дошкільниками / Л. А. Шик, Г. В. Гаркуша, Л. В. Тур, О. А. Рудик. – Х. : Видавнича група «Основа», 2010. – 240 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
7. Фесюкова Л. Б. Воспитание сказкой / Л. Б. Фесюкова. – Харьков, 1998. – 252 с.

Малах О. В.*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Стаття містить відомості про доцільність використання різноманітних методик, що сприяють роботі вчителя-словесника з обдарованими учнями в навчальному процесі.

Сучасний педагог має організувати навчання дітей таким чином, щоб максимально сприяти розвитку кожного учня. Така робота конче необхідна, оскільки не існує однакових людей, у кожного є індивідуальні особливості, що вирізняють його з-поміж інших. У зв'язку з цим, учителям варто більше уваги приділяти диференційованому навчанню, шукати різноманітні методичні підходи.

Особливої уваги потребує й робота з обдарованими учнями. Тому важливе завдання для вчителів – розпізнати обдарованість дітей, а також грамотно побудувати навчальний процес. Правильне розуміння педагогами сутності обдарованості надасть їм можливості звертати увагу на особливості своїх учнів, розвивати в них наявні здібності.

* © Малах О. В.